

УДК 373. 091

**FORMATION OF COMMUNICATIVE COMPETENCE OF FUTURE
PRIMARY SCHOOL TEACHERS****ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ
ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ****Kramska Z./Крамська З.М.***Ph.D. / доктор філософії***Rujak D./Рижак Д.***teacher / викладач***Fedorova M./Федорова М.І.***teacher / викладач**Municipal Institution «Uman Taras Shevchenko Professional College of
Education and Humanities of Cherkasy Regional Council»**33, Nebesna Sotnia, 20 300**КЗ «Уманський гуманітарно-педагогічний фаховий коледж**ім. Т.Г. Шевченка Черкаської обласної ради»**вул. Небесної Сотні, 33, 20 300*

Анотація. У статті обґрунтовано доцільність комунікативно-компетентнісного спрямування навчальної діяльності студентів. Розглянуто характеристику комунікативно-компетентнісного спрямування навчальної діяльності студентів. Розкрито сутність основних комунікативних термінів, які є базовими у процесі формування комунікативної компетентності майбутніх вчителів початкової школи.

Ключові слова: комунікативна компетентність, майбутній учитель, початкова школа.

Вступ.

Реформування вищої освіти пов'язане з оновленням змісту і методики навчання рідної мови в закладах освіти. Мовна освіта зорієнтована на розвиток особистості, формування її інтелектуального, творчого потенціалу, вміння розв'язувати проблемні ситуації в освітній діяльності. Від того, якою буде особистість майбутнього вчителя української мови початкових класів, вчителя-словесника основної школи значною мірою залежить формування нової генерації українців, носіїв рідної (української) мови, здатних комунікативно вільно спілкуватися в різних сферах суспільного життя. Виняткова роль у професійній діяльності вчителя початкових класів належить усному слову, яке є важливим засобом переконання, інструментом позитивного впливу на особистість. Вчитель початкових класів роз'яснює, переконує, консультує, виступає посередником при вирішенні спірних питань, вступає в дискусію, полеміку тощо. Отже, оптимальна мисленнєво мовленнєва поведінка в будь-яких комунікативних ситуаціях для вчителя початкової школи є професійною нормою, а комунікативні вміння як здатність володіти всіма видами усного переконуючого слова в монологічних, діалогічних і полілогічних формах – професійно необхідними.

Реалізація методики формування професійної комунікативної компетентності студентів – майбутніх учителів початкової школи передбачає знання нових професійних термінів, передусім лінгводидактичних, та

використання системи засобів при вивченні мовознавчих, лінгвометодичних дисциплін, а саме: уведення в навчальні плани лінгвістичних і лінгводидактичних дисциплін комунікативно-діяльнісного спрямування, мовнокомунікативна направленість навчальних програм, навчально-методичних комплексів, навчальних посібників, добір системи вправ і завдань комунікативно-діяльнісного змісту.

Основний текст.

Аналіз наукової літератури свідчить, що обґрунтуванням і дослідженням проблеми формування комунікативної компетентності особистості займалися вітчизняні і зарубіжні вчені-лінгвісти, психологи, психолінгвісти, лінгводидакти ХХ століття, і продовжуються різноаспектні дослідження нині (Н. Бабич, А. Богуш, М. Вашуленко, Г. Ващенко, О. Духнович, О. Леонтьєв, Л. Мацько, О. Потебня, Т. Симоненко, М. Стельмахович, В. Сухомлинський, Л. Щерба та ін).

Аналіз змістового компонента навчальних програм гуманітарних, психолого-педагогічних дисциплін щодо формування комунікативної компетентності виявив такі моменти. Навчальна дисципліна «Вступ до спеціальності» орієнтована на ознайомлення студентів з основами майбутньої професійної діяльності та особливостями підготовки до неї у закладах вищої та передвищої фахової освіти. Студенти дізнаються про професійно необхідні знання, навички, вміння, якості та властивості майбутнього фахівця, якими вони повинні оволодіти в період навчання. При вивченні навчальної дисципліни «Загальна психологія» студенти отримують методологічні знання про діяльність та особистість; спілкування як особливий вид діяльності; психічні новоутворення в структурі особистості та їх формування; пізнавальні процеси людини, особистісні властивості та якості. Культуру спілкування майбутніх учителів початкової школи формують також педагогічні навчальні дисципліни.

Готуючись до мовленнєво-комунікативної діяльності, студенти повинні бездоганно оволодіти принципами дидактики, знаннями теорії методики навчання та виховання. Важливе має значення навчальної дисципліни «Педагогіка з основами педагогічної майстерності»: вона формує світоглядні орієнтири майбутніх фахівців, поглиблює мотивацію їх навчальної діяльності. Практичні заняття, присвячені методиці проведення бесід, диспутів, колективних творчих справ, зборів тощо, надають широкі можливості для застосування вже набутих комунікативних знань та вмінь, для їх удосконалення, а також для здобуття нових. Мовленнєва та сценічна майстерність є одним з основних складників навчальної дисципліни, під час опанування якої студенти детально знайомляться з технікою мовлення (роботою голосово-мовленнєвого апарату), формують навички раціонального дихання, дикції, модуляції, інтонування тощо. З'являються можливості поліпшити ті голосові характеристики студентів, які підлягають удосконаленню: темп мовлення, правильне дихання, позбавлення вад у дикції.

Зокрема вони вдосконалюють уміння вести діалогічне мовленнєве спілкування – визначати недоліки власного мовлення та шляхи їх усунення, уміти керувати діалогом інших, попереджувати чи усувати конфліктні ситуації;

сприяють оволодінню первинними навичками складання та проголошення невеликих за обсягом промов різного характеру.

У ході вивчення психолого-педагогічних дисциплін відбувається знайомство майбутніх учителів із специфікою обраної професійної діяльності, закладаються основи усвідомлення важливості оволодіння майбутнім вчителем культурою слова, як необхідною запорукою успіху в педагогічному спілкуванні, що є основою професійної діяльності вчителя, формується правильна мотивація цієї діяльності для стимуляції зацікавленості студентів у підвищенні власного рівня мовлення – комунікативної культури.

Вивчаючи навчальні дисципліни, оволодіваючи технікою мовлення, студенти знайомляться з основами комунікативної культури. Провідним завданням означених дисципліни є формування комунікативної компетентності особистості, володіння мовним матеріалом, дотримання правил мовленнєвої поведінки, соціальних норм мовленнєвої комунікації, розкриття основних положень теорії спілкування, загальні закони, види техніки і прийоми спілкування, власне мовні елементи комунікації – дискурс, мовленнєвий жанр, мовленнєвий акт.

Важливими питаннями навчальної діяльності студентів у процесі формування комунікативної компетентності є засвоєння майбутніми вчителями початкових класів термінологічного словника мовної, мовленнєвої комунікації, вивчення дефініцій комунікативних понять, висвітлення теоретичних засад комунікації, формування практичних комунікативних умінь і навичок. Професійна термінологія студентів охоплює загально-педагогічну, психологічну, психолінгвістичну, дидактичну, лінгвістичну, літературознавчу, лінгводидактичну тощо, які є базовими як для розвитку їхньої власної комунікативної компетентності, так і для подальшої професійної діяльності, спрямованої на становлення і розвиток комунікативної здатності майбутніх студентів.

У практику роботи викладачів, студентів увійшли комунікативні терміни: мовна особистість, мовленнєва діяльність, комунікація, комунікативна ситуація, дискурс, дискурсивне мовлення тощо. Термін «мовна особистість» увійшов у вжиток нашої мови в кінці ХХ – на початку ХХІ століть і викликаний до життя необхідністю формувати сучасну людину, яка вмітиме жити і спілкуватися, бути успішною в комунікації, творчо мислити і діяти.

Мовна особистість – це такий носій мови, який добре володіє системою лінгвістичних знань (знає мовознавчі поняття і відповідні правила), репродукує мовленнєву діяльність, має навички активної роботи зі словом, дбає про мову і сприяє її розвитку [1].

Мовна особистість – це поєднання в особі мовця його мовної компетенції, прагнення до творчого самовираження, вільного, автоматичного здійснення різнобічної мовної діяльності []. Це така особистість, яка свідомо ставиться до своєї мовної практики, несе відбиток суспільно-соціального, територіального середовища, традицій виховання в національній культурі.

Майбутній учитель початкових класів має стати мовною особистістю, а для її формування необхідно навчання мови підпорядковувати найголовнішому

аспекту – комунікативно-діяльнісному, що забезпечуватиме розвиток комунікативно компетентної особистості у процесі навчання, здійснення мовленнєвої діяльності, яка реалізуватиметься тільки у спілкуванні з іншими людьми.

У психолінгвістиці існують різні моделі мовленнєвої діяльності, які стосуються поетапного процесу породження мовлення. В основному теорії породження мовлення достатньо близькі, вони в певній мірі тільки доповнюють одна одну, конкретизують відповідні етапи чи виділяють у них окремі складові.

О. Леонтьєв виокремлює три основних етапи мовленнєвої діяльності. У якості першого етапу виступає мотив, який породжує інтенцію.

На другому етапі відбувається внутрішнє програмування, на основі якого певним одиницям надаються смислові ознаки і будується функціональна ієрархія цих одиниць.

Наступним етапом виступає реалізація мовлення у звуковій чи графічній формі. Вчений виділяє ряд підетапів граматики-семантичної реалізації висловлювання:

- ❖ текстограматичний (перехід на певний об'єктивний код – кодування);
- ❖ фенограматичний (лінійний розподіл кодованих граматичних одиниць мови);
- ❖ синтаксичне прогнозування (уведення граматичних характеристик мовним одиницям);
- ❖ синтаксичний контроль (співставлення задуму з комунікативною ситуацією).

Лише після внутрішнього програмування висловлювання відбувається його моторне програмування, а потім – реалізація комунікативного акту.

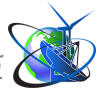
Л.Щерба зазначає, що мовна система проявляється в індивідуальних мовленнєвих системах (комунікативних актах). Співвідношення між мовленнєвою діяльністю і мовним матеріалом, на думку вченого, має тісний взаємозв'язок: індивідуальна мовленнєва діяльність створює мовний матеріал, який виводиться з мовної системи. Формування і розвиток комунікативної компетентності студентів, яка тісно пов'язана з успішним комунікативним актом, залежить від знань і вмінь добору мовного матеріалу із загальної мовної системи рідної мови.

Створення індивідуального комунікативного стилю є соціальним явищем, набутим у процесі розвитку, соціалізації і навчальної діяльності особистості і водночас несе в собі відбиток традиційного суспільного і особистісного досвіду (виховання, конкретні соціальні умови проживання, суспільне оточення, мовне середовище тощо).

Комунікація – це спілкування, обмін думками, специфічна форма взаємодії людей у процесі їх діяльності.

Вітчизняний мовознавець Ф. Бацевич лінгвістичний термін «комунікація» розуміє як:

- один із модусів існування явищ мови (поряд із мовою і мовленням);
- смисловий та ідеальнозмістовий аспект соціальної взаємодії, спілкування;

- складова спілкування поряд з перцепцією та інтеракцією;
- складний, символічний, особистісний, трансакційний, часто неусвідомлюваний процес обміну знаками, під час якого транслюється певна інформація зовнішнього або внутрішнього характеру, а також демонструються в статусні ролі, в яких перебувають учасники спілкування стосовно один одного.

У широкому розумінні комунікація має місце завжди, коли певній поведінці або її результату приписується певне значення і вони сприймаються як знаки або символи.

У вузькому розумінні – спілкування за допомогою мовних і/або паралінгвістичних і невербальних засобів з метою передачі інформації [2].

Поняття «комунікативна компетенція» увів у наукову термінологію Д. Хаймс, визначивши її як притаманні людині знання та вміння успішного й ефективного спілкування [2].

У сучасному науковому обігу *комунікативна компетентність* – це здатність доречно і правильно використовувати мову в різноманітних соціально різнотипних ситуаціях спілкування, співвідносити мовні засоби із цілями й умовами спілкування, розуміти стосунки між комунікантами, будувати власне мовлення з урахуванням соціальних норм поведінки та системи культурних уявлень і цінностей певної мови.

Отже, *комунікативна компетенція* – це сукупність знань про спілкування в різноманітних умовах і обставинах з різними комунікантами, а також знання вербальних і невербальних засад взаємодії, умінь і навичок їх ефективного застосування у конкретній ситуації спілкування в ролі адресанта і адресата.

Комунікативна компетенція, на думку лінгвістів, включає мовну, дискурсивну, соціолінгвістичну, ілокутивну, стратегічну, соціокультурну компетенції.

Комунікативна компетентність особистості є основою вищезазначених компетенцій, перебуває на найвищому щаблі в ієрархії типів компетенцій людини, оскільки поєднує в собі всі інші. З огляду на це вважаємо, що формування комунікативної компетентності особистості є основною метою мовного навчання.

Однією із структурних одиниць мовленнєвої комунікації вважається дискурс, який є однією з основних категорій комунікативної лінгвістики. Дискурс як складне поєднання мовного і позамовного, має варіанти наукових інтерпретацій. Існують різні підходи до визначення сутності дискурсу. В. Звєгінцев під дискурсом розуміє два або кілька речень, що знаходяться між собою у змістовій єдності. Останні дослідження в галузі лінгвістики показують, що існує суттєва відмінність між текстом і дискурсом на основі таких критеріїв, як функціональність – структурність, процес – продукт, динамічність – статичність, актуальність – віртуальність [1].

Висновки.

Отже, майбутній учитель початкової школи має бути високоосвіченою, професійно компетентною особистістю. В умовах Європейської інтеграції нинішня система освіти досягти такої мети може тільки внаслідок спрямування

навчального процесу на формування комунікативної компетентності кожного студента, майбутнього вчителя, який передасть свої знання і вміння своїм учням, прийдешнім поколінням.

Література:

1. Бацевич Ф.С. Словник термінів міжкультурної комунікації / Ф.С. Бацевич. – К.: Довіра, 2007. – 205 с.
2. Словник-довідник з української лінгводидактики / за ред. М.І. Пентилук. – К., 2003.
3. Українська мова: Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / за ред. С.Я. Єрмоленко. – К.: Либідь, 2001.
4. Hymes D. On Communicative Competence // C.J. Brumfit and K. Johnson (Eds.). The Communicative Approach to Language Teaching. – London, 1979. – p. 5-27.

Literature:

1. F.S. Bacevich Dictionary of terms of intercultural communication / F.S. Bacevich - K.: Dovira, 2007. - 205 p.
2. Dictionary-reference of Ukrainian language didactics / edited by E. Pentiluk - K., 2003.
3. Ukrainian language: Short explanatory dictionary of linguistic terms / edited by S.Ya. Yermolenko. - K.: Lybid, 2001.
4. Hymes D. On Communicative Competence // C.J. Brumfit and K. Johnson (Eds.). The Communicative Approach to Language Teaching. - London, 1979. - p. 5-27

Abstract. *The article substantiates the expediency of directing students' educational activities in the direction of communicative competence. The characteristics of the communicative competence orientation of students' educational activity are considered. The essence of the main communicative terms, which are basic in the process of forming the communicative competence of future primary school teachers, is revealed.*

Key words: *communicative competence, future teacher, primary school.*